

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ І МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА ТА МЕТОДИКИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ДИТЯЧОГО
МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ »**

студентки С МРз курсу
галузі знань 0202 Мистецтво
спеціальності 7.020204
Музичне мистецтво*
Сторожук А.Ф.

Науковий керівник: **канд. пед. наук,
викл. Сідорова І.С.**

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2016 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Музичні здібності як психолого-педагогічне поняття.....	8
1.2. Психологічні та фізіологічні особливості учнів молодшого шкільного віку.....	18
1.3. Роль українського дитячого музичного фольклору у розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ДИТЯЧОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ	39
2.1. Діагностика розвиненості музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку.....	39
2.2. Методика розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору.....	48
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В час зміни ідеалів, коли відбувається стрімка переоцінка цінностей, найменш стійкою стає духовно-емоційна основа зростаючого покоління. Одним із негативних чинників є пріоритет радіо і телебачення в поширенні масової культури, які заміняють істинні духовні цінності. В результаті втрачаються орієнтири для розмежування оцінки високохудожніх явищ і низькопробних виробів. Тому сьогодні особливо гостро постає проблема формування духовної сфери школярів.

Важливим у розв'язанні цієї проблеми є залучення дітей до світу мистецтва. Знайомство з творами мистецтва надихає школярів на самодіяльну творчість, що красномовно говорить про закладене у них почуття краси і гармонії. Але природне тяжіння до творчості необхідно розвивати, інакше через бездіяльність і пасивність відбувається збіднення духовного життя та прагматичне ставлення зростаючого покоління до дійсності. Тому гостро постає питання про необхідність дати учням можливість доторкнутися до вічних цінностей саме через призму мистецтва.

Проте мало просто вказати на існування істинного мистецтва, мало виховати у школяра художній смак і навчити розбиратися в культурній спадщині людства. Головне – це духовне збагачення особистості через активізацію творчих задатків за допомогою мистецтва, зокрема музичного. Саме на вчителя музичного мистецтва покладається така відповідальність.

Музика відображає дійсність у звукових образах, що доставляють слухачам естетичну насолоду. З особливою яскравістю музика розкриває внутрішній світ людини. Розвиваючись в часі, вона передає рух почуттів і думок у всіх їхніх найтонших відтінках. Виняткова емоційна насиченість музики впливає на людину більше, ніж всі інші види мистецтва, особливо в ранньому віці. Тому необхідно всіляко використовувати велику силу музики в естетичному вихованні дітей, насамперед у початкових класах.

Сучасний погляд на музично-естетичне виховання дитини передбачає єдність формування естетичного ставлення до світу й музичного розвитку,

який включає в себе розвиток музичних здібностей, різними музичними засобами в процесі творчої діяльності. Одним із ефективних засобів розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку є український дитячий музичний фольклор. Це одна із святинь нашого народу, його найцінніший духовний скарб. У фольклорі відобразилися гордість і краса Батьківщини, побут і звичаї українського народу, в ній описана геніально поетизована біографія.

Варто зазначити, що в науковій літературі розглядається питання про розвиток музичних здібностей через удосконалення і посилення організованого музичного впливу на особистість школяра, зокрема використання на уроках музичного мистецтва українського дитячого музичного фольклору. Спектр можливих напрямків аналізу процесів розвитку музичних здібностей учнів не вичерпаний і надає широкі можливості для досліджень.

У контексті нашого дослідження особливе значення мають психологічні праці про формування творчих здібностей у різних видах діяльності таких науковців: Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова та інших.

Велику увагу проблемам сприйняття мистецтва у своїх психолого-педагогічних дослідженнях присвятили Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, Л. Арчажникова, Г. Ципін та інші.

У нашому дослідженні ми опиралися на концепції про розвиток творчих здібностей в учнів у процесі художнього виховання в цілому, і музичного зокрема, Н. Ветлугіної, Д. Кабалевського, К. Тарасової, В. Шацької та інших.

Слід вказати, що серед письменників, педагогів, діячів культури такі автори, як К. Ушинський, Л. Толстой, В. Сухомлинський, Д. Кабалевський, А. Макаренко, Б. Неменський доводять вагомість значення естетичного та музично-естетичного розвитку в учнів молодшого шкільного віку. Особливості дітей цього віку найбільш сприятливі для розвитку в них музичних здібностей та формування музичної культури.

Проблеми виховання учнів засобами українського музичного фольклору традиційно займали вагоме місце в наукових дослідженнях провідних вітчизняних істориків, мистецтвознавців, фольклористів, педагогів. Серед них роботи О. Воропая, В. Верховинця, С. Грици, О. Дея, С. Килимника, Ф. Колесси, Д. Леонтовича, М. Лисенка, О. Огієнка, Ю. Руденко, В. Скуратівського, О. Смоляка, К. Сосенка, М. Стельмаховича, О. Шевчук та інших.

Актуальність окресленої проблеми зумовили вибір нашого дослідження: **«Розвиток музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору».**

Об'єкт дослідження – процес музично-естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – методика розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати наукову літературу з обраної теми і експериментально перевірити методику розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору.

Завдання дослідження:

- з'ясувати стан дослідженості проблеми розвитку музичних здібностей в психолого-педагогічній літературі;
- розкрити психологічні та фізіологічні особливості молодших школярів;
- з'ясувати роль українського дитячого музичного фольклору у розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку;
- діагностувати рівень розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку;
- розробити методику розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору та

перевірити її ефективність.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що розвиток музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору може бути успішним в разі дотримання таких педагогічних умов, як:

- навчання на основі комплексної взаємодії мистецтв;
- орієнтації на кращі зразки музичного фольклору під час підбору матеріалу для забезпечення процесу навчання;
- розвитку образного мислення і творчої активності учнів з урахуванням їх вікових і індивідуальних особливостей.

Теоретичною основою дослідження є методологічні засади про формування творчих здібностей у різних видах художньої діяльності (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.); психолого-педагогічні дослідження, присвячені проблемі сприйняття мистецтва (Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, Л. Арчажникова, Г. Ципін та ін.); концепції про розвиток творчих здібностей у дітей в процесі художнього та музичного виховання (Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, К. Тарасова, В. Шацька та ін.); теоретичні аспекти розвитку музичних здібностей (Л. Масол, Е. Печерська, О. Ростовський, К. Орф та ін.); наукові дослідження про роль українського дитячого музичного фольклору у вихованні учнів молодшого шкільного віку (О. Воропай, С. Грица, О. Дей, С. Килимник, Ф. Колесса, Д. Леонтович, М. Лисенко, О. Смоляк та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**, зокрема: *теоретичні методи* – аналіз, порівняння, систематизація, моделювання, узагальнення (для конкретизації змісту і мети музичних здібностей учнів; з'ясування ролі українського дитячого музичного фольклору у розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку; побудови методики розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору);

емпіричні методи – анкетування, бесіди, пряме і непряме спостереження, тестування (для виявлення в учнів молодшого шкільного віку рівня розвитку музичних здібностей), педагогічний експеримент (для визначення ефективності запропонованої нами методики розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору); *методи математичної статистики* (для обробки одержаних даних із метою виявлення кількісних та якісних характеристик результативності експериментального дослідження).

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалась на базі ЗОШ №7 Старокостянтинівської міської ради, Хмельницької області. Загалом у дослідженні взяли участь 90 учнів 1-их та 2-их класів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та впровадженні методики розвитку музичних здібностей в учнів молодшого шкільного віку засобами українського дитячого музичного фольклору на уроках музичного мистецтва; створенні та адаптації діагностичної методики для визначення рівня розвитку музичних здібностей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати обговорювалися на звітній студентській науковій конференції у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (березень, 2016 р.).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладено на 71 сторінці. Ілюстративний матеріал подано у 2 таблицях і 2 діаграмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асаф'єв Б. Музична форма як процес / Б.Асаф'єв. – Л., 1973. – 134 с.
2. Апраксина А. Проблема цілі в вихованні та освіті // Філософсько-психологічні проблеми розвитку освіти / О. Апраксина.– М.: Педагогіка, 1981. – 176 с.
3. Арановський М. Музичний текст. Структура та властивості / М. Арановський. – М., 1998. – 534 с.
4. Арчажникова Л.Г. Профессия учитель музыки / Л. Г. Арчажникова.– М.: Просвещение, 1984. –111с.
5. Бабанський Ю. Педагогіка / Ю. Бабанський. – М., – 1977. – 257 с.
6. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів : актуалізація звичаєвої традиції : [навчальний посібник] / О. Бенч-Шокало. – К., 2002. – 439 с.
7. Белінський В. Літературно-критичні статті / В. Белінський. – К., 1953. – 280 с.
8. Блок О. Про своїх сучасників / О. Блок. – 2-е видання. – Т. 1. – К., 1977. – С. 493.
9. Бодіна Е. Вплив музики на виховання особистості / Е. Бодіна. – 1992. – 268 с.
10. Бочкарев Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Бочкарев. – 1990. – 672 с.
11. Булат Т. Пісні звитяги / Т. Булат. – К., 1968. – 48 с.
12. Верб М. Педагогічна техніка / М. Верб, В. Куценко. – М., 1974. – 431 с.
13. Верем'єв А. Естетичне і художнє виховання: сутність і взаємозв'язки / А. Верем'єв. – М., 2002. – С. 4-10.
14. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К.: Музична Україна, 1989. – 343 с.
15. Ветлугина Н. Возраст и музыкальная восприимчивость // Вопросы музыки: Сб. ст./ Ред. - сост. В. Максимов / Н. Ветлугина. – М.: Музыка, – 1980. – С.229-243.
16. Ветлугина Н. Музыкальное развитие ребенка / Н. Ветлугина . – М.: Искусство, – 1986. – 413 с.

17. Виготський Л. Психологія мистецтва / Л. Виготський. – М., 1968. – 375 с.
18. Віленський І. Музичне краєзнавство Полтавщини / І. Віленський. – 2-е видання. – Полтава, 2009. – 360 с.
19. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К., 2012. – 315 с.
20. Гавриловець К. Морально-етичне виховання школярів : [книга для учителя] / К. Гавриловець, І. Казимирська. – Минск, 1988. – 126 с.
21. Головинський Г. Варіанти сприйняття музичного образу / Г. Головинський. – М.: Просвітництво, 1980. – 236 с.
22. Горький А. Несвоєчасні думки / А. Горький. – М., 1918. – 176 с.
23. Готсдинер А. К проблеме многосторонних способностей // Вопросы психологии. / А. Готсдинер – М., 1991. – С. 82-88.
24. Грица С. Мелос української народної епіки / С. Грица. – К.: Наукова думка, 1979. – 245с.
25. Дей О. Сторінки з історії української фольклористики. Редакція літератури з мистецтвознавства, фольклору та етнографії / О. Дей. – Київ: Наукова думка, 1975. – 272с.
26. Джола Д. Теорія і методика естетичного виховання школярів : [навчально-методичний посібник] / Д. Джола, А. Щербо. – К.: ІЗМН, 1998. – 392 с.
27. Єфремов Є. Етнокультурні витоки хорового співу / Є. Єфремов. – К., 1985. – 296 с.
28. Завадська Т. Вплив емоцій на особистість / Т. Завадська. – К., 2008. – 156 с.
29. Зязюн І. Естетичний досвід особи. Формування та сфери впливу / І. Зязюн. – К.: Вища школа, 1976. – 172 с.
30. Іваницький А. Український музичний фольклор : підручник [для вищих навчальних закладів] / А. Іваницький. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 320с.
31. Кабалевський Д. Виховання розуму і серця / Д. Кабалевський. – М., 1984. – 253 с.

32. Каган М. Музыка в світі мистецтва / М. Каган. – М., 1987. – 266 с.
33. Килимник С. Основи християнської моральності / С. Килимник. – Івано-Франківськ, 1995. – 128 с.
34. Кірнарська Д. Музичні здібності // Психологія спеціальних здібностей / Д. Кірнарська. – М.: Таланти –XXI століття, 2004. – 496с.
35. Князева М. Вплив музично-естетичного виховання на розвиток особистості / М. Князева. – М., 1998. – С. 85-98.
36. Колесса Ф. Українська народна пісня у найновішій фазі свого розвитку / Ф. Колесса – К., 1928 – 245 с.
37. Крутецкий В. Психология обучения и воспитания школьников / В. Крутецкий. – М., 1986. –547 с.
38. Леонтович Д. Народі пісні / Д. Леонтович. – К., 1921. – 468 с.
39. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность / А. Леонтьев.– М.: Политиздат, – 1982. –187 с.
40. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая. – К.: Музична Україна, 1978. – 94 с.
41. Лобанова О. Викладання основ музичної культури в вузі в контексті гуманітаризації освіти / О. Лобанова. – М., 1992 – С. 78-89.
42. Ляшенко І. Національні традиції в музиці як історичний процес / І. Ляшенко. – К.: Музична Україна, 1973. – 326с.
43. Макаренко А. Педагогічні твори в 8-ми томах / А. Макаренко – Москва: Педагогика, 1983. – Т.2. – 520 с.
44. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Л. Масол – Шкільний світ. – 2002. – №9. – С. 1 -15.
45. Матюхіна М. Мотивація навчання молодших школярів / М. Матюхіна. – М., 1984. – 315 с.
46. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М.: Музыка, – 1972.– 384 с.

47. Неменський Б. Мудрість краси / Б. Неменський. – М.: Просвіта, 1981. – 192 с.
48. Печерська Е. Удосконалення музично-творчого розвитку дітей / Е. Печерська. – К., 2000 – С. 15-18
49. Путилов Б. Фольклор і народна культура / Б. Путилов. – СПб., 2001. – 341 с.
50. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання: Навч.-метод. посібник / О Ростовський. – К.:ІЗМН, – 1997.– 248 с.
51. Рубінштейн С. Основи загальної психології / С. Рубінштейн. – СПб., 1999. – 150-168 с.
52. Рудницька О. Педагогіка : загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. Рудницька. – Тернопіль: Богдан, 2005. – 360 с.
53. Рудь И., Цукерман И. О возможности теоретико-информационного подхода к некоторым проблемам музыкального мышления и восприятия//Проблемы музыкальной науки / И. Рудь, И. Цукерман. – М., 1971. – 687 с.
54. Свербеев Д. Спогади про А. І. Герцена / Д. Свербеев. – М., 1871. – С. 673-686.
55. Система дитячого музичного виховання Карла Орфа / [під ред. Л. Баренбойма]. – Л., 1980. – 248 с.
56. Скуратівський В. Історія та культура / В. Скуратівський – К.: Поезія, 1996 – 535 с.
57. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор : [підручник-хрестоматія для викладачів та учнів] / О. Смоляк. – Тернопіль: Лілея, 1998. – 80 с.
58. Сосенко К. Про містику гагілок / К. Сосенко. – Львів, 1922. – 205 с.
59. Сохор А. Питання соціології і естетики музики / С А. Сохор – М., 1981. – 295 с.
60. Стельмахович М. Народна педагогіка / М. Стельмахович – К., 1985. – 256 с.

61. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський. – К., 1972. – 203 с.
62. Тарасова К. Онтогенез музикальних способностей / К. Тарасова – М., 1980. – 678 с.
63. Тельчарова Р. Музыка і культура / Р. Тельчарова. – М., 1986. – 62 с.
64. Теплов Б. Психологія музичних здібностей / Б. Теплов. – М., 1985. – Т.1. – 427 с.
65. Толстой Л. Азбука / Л. Толстой. – М., 1963 (перевидання 1872). – 438 с.
66. Торшилова Є. Мир твоєму дому: програма і методика естетичного розвитку дошкільнят. – М., 1998. – 220 с.
67. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори / К. Ушинський. – К., 1983. – Т.1. – 488 с.
68. Харламов І. Педагогіка / І. Харламов. – М., 1997. – 507 с.
69. Цыпин. Г. Развитие учащегося-музыканта в процессе обучения игре на фортепиано / Г. Цыпин. – М., 1975.– 485 с.
70. Шацька В. Музично-естетичне виховання дітей і юнацтва / В. Шацька – М., 1975. – 168 с.
71. Шевчук О. Великодня писанка / О. Шевчук. – К., 2004. – 92 с.
72. Щербо А. Естетичне виховання учнів у початкових класах / А.Щербо, Д. Джола – Київ : Радянська школа, 1969. – 321 с.
73. Шоломович С. Методика музичного виховання в початковій школі: [підручник для студентів пед. Училищ] / С. Шоломович, Н. Руденко, Р. Зініч. – К., 1995. – 364 с.
74. Яворський Б. Побудова музичної мови / Б. Яворський. – Харків, 1998 (переидання 1908). – 895 с.
75. Basis of musical and aesthetic education: tutorial / D. Mack Leith, I. Henrics, H. Wing, K. Nevner – N-York., 2005. – 673 pg.
76. Shuter-Dyson R., Habriel K. Musical ability and their structure / R. Shuter-Dyson, K. Habriel – London, 2010. – 768 pg.

77. Sishor K., K. Carma Psychology accessibility / K. Sishor, Carma K. – London, 2006. – 547 pg.